

I. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Олександр Онопрієнко

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

Анотація

В статтю проаналізовані учебні плани і програми спеціальних дисциплін професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, встановлено стан реалізації компетентного підходу в професійній підготовці майбутнього вчителя фізичної культури.

Annotation

In this article the author has analyzed curricula and educational programs of special disciplines for professional training of future physical training teachers and has ascertained the real state of competence approach realization in professional training of future teachers of physical education.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку освіти в Україні в контексті домовленостей Болонського процесу висуває нові підходи щодо професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури. Серед них компетентно зорієнтований підхід, спрямований на формування особистості педагога, його професійної компетентності, соціальної зрілості й духовного багатства.

Актуальність цієї проблематики полягає в тому, що розуміння компетентного підходу й стратегія його впровадження мають бути співвіднесені з динамікою змін нормативно-правового, економічного, соціально-психологічного статусу, а також із перспективами європейської інтеграції та внутрішніми обмеженнями й ризиками освіти в Україні.

Розв'язання цієї проблеми, на нашу думку, пов'язане із трьома внутрішніми умовами, відповідно до яких реалізація компетентного підходу може мати значення як інструмент реформування освіти. Перша умова – визначення концептуальних проблем з якими пов'язана реалізація компетентного підходу і шляхів їх розв'язання. Друга – розробка на локальному рівні державних стандартів, які міститимуть освітньо-професійні компетентності. Третя умова – якісна підготовка майбутнього вчителя фізичної культури на основі компетентного підходу як фахівця, здатного кваліфіковано

використовувати набуті за період навчання знання й практичні навички в майбутній професійній діяльності.

Формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури належить до рангу пріоритетних ідеалів і національних інтересів. Тому нині ця проблема постійно перебуває в полі зору спеціальних науково-дослідних установ, наукових колективів й окремих дослідників. Про це свідчить низка науково-практичних конференцій, на яких ця проблема обговорюється поряд з іншими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Так, аналіз наукових джерел показує, що активно досліджуються проблеми формування психолого-педагогічної майстерності, медико-біологічної, валеологічної, екологічної, спортивної й професійно-педагогічної підготовки, викладання окремих спортивно-педагогічних дисциплін, активізації пошукової роботи студентів, використання інноваційних технологій у процесі формування професійної майстерності в контексті формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури [6, 8, 10].

Підвищення вимог до професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури в контексті компетентного підходу має на меті, насамперед, модернізацію навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. У зв'язку з цим однією з характерних осо-

бливостей сучасного стану системи фізкультурно-педагогічної освіти в Україні є пошук не механічного нарощування інновацій, а дбайливе збереження педагогічних традицій у поєднанні з новими формами, методами, засобами й технологіями. Однак, на думку Е. Вільчовського [1], В. Власова [2], Г. Гаца [4], Б. Шияна [10], недостатнє впровадження інноваційних технологій у практику підготовки майбутнього вчителя фізичної культури не дає змоги ефективно формувати його професійну компетентність.

Метою на даному етапі дослідження виступало встановлення стану реалізації компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутнього вчителя фізичної культури, яка полягає в розробках моделей навчання в дії – перехід від парадигми викладання до парадигми навчання.

Результати дослідження та їх обговорення. У розробках моделей навчання головними завданнями, на наш погляд, є:

- аргументоване визначення розвивальної й дидактичної специфіки, закладеної в поняття “компетентність учителя фізичної культури” як педагогічної категорії, яка повинна характеризувати конкретний етап в освітньому процесі та його кінцевий результат;
- обґрунтування вимог до остаточного рівня сформованості базових професійних компетентностей майбутнього вчителя фізичної культури й до основних етапів їх формування;
- визначення доцільної послідовності та її дотримання в реалізації компетентнісного підходу на різних етапах та освітньо-кваліфікаційних рівнях професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури.

Нами було застосовано наступні *методи дослідження*: праксиметричні (вивчення й узагальнення досвіду професійної підготовки студентів, аналіз нормативних документів); емпіричні – обсервацій-

ні (педагогічне спостереження за процесом професійної підготовки студентів), діагностичні (бесіди, анкетування, тестування, самооцінка, експертна оцінка), за допомогою яких передбачено з’ясувати стан формування базових професійних компетентностей майбутнього вчителя фізичної культури у вищих навчальних закладах.

Реалізація окреслених завдань безпосередньо пов’язана із проблемою проектування освітніх стандартів та оновленні освітньої політики в цілому. Як було зазначено вище, професійна компетентність учителя фізичної культури визначається кваліфікаційною характеристикою, яка є його нормативним або базовим рівнем. Тому, відображаючи науковообґрунтований перелік професійних знань, умінь і навичок, кваліфікаційна характеристика є, по суті, сукупністю узагальнених вимог до вчителя на рівні його теоретичного й практичного досвіду.

Однією з головних кваліфікаційних вимог при підготовці фахівців із фізичної культури є також вимоги до знань і вмінь з основ інформаційно-технологічного забезпечення освіти, науки й техніки; дидактичних закономірностей у фізичному вихованні й спорті; методів організації та проведення науково-дослідної роботи; володіння технологією навчання різних категорій людей руховим діям і розвитку фізичних якостей у процесі фізкультурно-спортивних занять.

Основним нормативним документом, що відповідно до Державного стандарту регламентує організацію навчального процесу у вищому навчальному закладі, є навчальний план. Традиційно в сучасних навчальних планах вищих навчальних закладів України виокремлюють такі цикли дисциплін: гуманітарні, соціально-економічні, фундаментальні, професійно орієнтовані дисципліни; цикл дисциплін самостійного вибору вищого навчального закладу. Щоб з’ясувати стан реалізації

компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутнього вчителя фізичної культури на рівні вищого навчального закладу нами проаналізовано навчальний план та програми фахових дисциплін професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури.

Унаслідок аналізу навчального плану з’ясовано, що дисципліни предметної підготовки посідають центральне місце в його структурі, оскільки займають більшу частину навчального часу. Це пояснюється необхідністю озброїти студентів великим обсягом знань і навичок, які потрібні їм у майбутній фаховій діяльності. Свідченням цього є те, що відповідно до навчальних планів факультетів фізичної культури зазначені дисципліни вивчаються протягом усього періоду навчання; кількість видів контролю є значно більшою від інших навчальних дисциплін. Саме заняття з дисциплін предметної підготовки найбільшою мірою сприяють формуванню професійної майстерності майбутнього вчителя фізичної культури.

Оскільки кількість цих дисциплін велика, то їх умовно поділяють на групи загальнометодичних і частковометодичних дисциплін. Група загально-методичних дисциплін повинна забезпечити спеціально теоретичну й загальну методичну підготовку студентів. Така підготовка необхідна майбутнім фахівцям для кваліфікованої організації навчально-виховного процесу з фізичної культури учнів різного контингенту. Отже, у контексті компетентнісного підходу цикл загальнометодичних дисциплін забезпечує кваліфікацію майбутнього вчителя фізичної культури. Група частково-методичних дисциплін у навчальному плані представлена курсами, кожен із яких розкриває історію розвитку окремого виду спорту, теорію й методику його викладання. У процесі вивчення цих дисциплін студенти оволодівають технікою й тактикою різних видів спорту, а також набувають відповідних знань, умінь і навичок. Таким

чином, у контексті реалізації компетентнісного підходу цикл частково-методичних дисциплін забезпечує широку ерудованість майбутнього вчителя фізичної культури в різних видах спорту та фізичну, педагогічну й організаційну готовність займатися ними.

У цілому дисципліні циклу професійно-орієнтованої підготовки покликані забезпечити якість і результативність майбутньої професійної діяльності студента-педагога з фізичної культури. Практика викладання цих дисциплін показує, що їхньою педагогічною основою є спільна діяльність викладача й студента, використання сучасних освітніх технологій, а також проходження майбутніми вчителями різних видів практик з опанованих фізкультурно-спортивних дисциплін.

Таким чином, у контексті реалізації компетентнісного підходу результатом навчання фаховим дисциплінам є опанування студентом цілісною професією педагога з фі-

зичної культури. Із цього випливає, що відповідно до кваліфікаційної характеристики вчителя фізичної культури цільові установки блоку загально-професійних дисциплін спрямовані на формування широкого спектру базових професійних компетентностей студента. Однак успішність цього процесу залежить від якості опанування дисциплінами професійно-орієнтованого блоку, які, заломлюючись у змісті окремих дисциплін фахової підготовки, стають фундаментом, на якому формуються базові професійні компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

Щоб установити відповідність сучасних програм фахових дисциплін професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури вимогам компетентнісного підходу, ми проаналізували їхню освітньо-результативну спрямованість. Аналізу підлягали робочі програми (розроблені викладачами вищих навчальних закладів, у яких проведено експеримент)

Таблиця 1

Порівняльна характеристика освітньо-результативної спрямованості сучасних програм фахових дисциплін із вимогами компетентнісного підходу

Спрямованість програм традиційного навчання	Вимоги компетентнісного підходу
Результат	
Варіативний – суб'єктам навчання пропонують вибір, тривалість і глибину викладу навчального матеріалу, внаслідок чого результати не забезпечуються порівняльністю.	Проективний – чітке визначення завдань і мети навчання, адекватних критеріям оцінки, які мають бути досягнуті; деталізовано поставлені завдання гарантують вимірюваність і стійкість результатів навчання.
Навчальний термін	
Регламентованість термінів навчання – незалежно від індивідуальних «навчальних кроків» студентів для кожного блоку програми встановлюється певний відрізок часу для його опанування.	Варіативність термінів навчання – гнучкі вимоги з використанням освітнього консиліуму щодо вибору індивідуалізованих заходів, що гарантує досягнення заданого результату відповідно до освітнього темпу кожного студента.
Оцінювання результатів навчання	
Нормоване – надання пріоритету відсотковому або шкальному виміру знань студентів у строго встановлений час, а їхні можливості та досягнення не оцінюються.	Стандартизоване – базується на однозначних критеріях оцінки досягнень студентів у контексті специфіки їхньої майбутньої професійної діяльності й міри підготовленості до неї.

найпотенційніших, на наш погляд, для формування компетентностей загально-професійних і професійно-орієнтованих дисциплін: теорії й методики фізичного виховання, теорії й методики гімнастики, теорії методики спортивних ігор, теорії й методики легкої атлетики. Результати цього аналізу представлено в таблиці 1.

У цілому аналіз зазначених та інших досліджень, а також практики професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури у вищих навчальних закладах України показує, що внаслідок переваги предметної підготовки значна кількість випускників сформувала високий рівень лише профільної компетентності. Натомість інші компетентності залишилися недостатньо сформованими. Зокрема, доводиться констатувати, що викладачі в реалізації програми професійної підготовки студентів перевагу віддають формуванню таких компонентів професійної компетентності вчителя фізичної культури, як знання та способи діяльності й водночас нехтують двома іншими складовими – творчістю й переживаннями.

Отже, доводиться констатувати, що практика професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури явно відстає від педагогічної теорії. Аналіз змісту державного стандарту й розроблених на його основі навчальних планів засвідчує, що в цілому мета й зміст підготовки фахівців фізичної культури відповідають вимогам компетентнісно орієнтованої освіти. І хоча сьогодні всі програми дисциплін побудовані на кредитно-модульних засадах, у їхньому основному змісті перевага віддається не компетентнісній, а освітній парадигмі.

Однак разом із такими позитивними тенденціями в контексті реалізації компетентнісного підходу в освіті, як різнобічність, фундаментальність, науковість підготовки, орієнтованість на професійну діяльність і міцний зв'язок із практикою

існує ряд недоліків, основними з яких, на наш погляд, є:

- невідповідність навчальних програм вимогам компетентного підходу, перенасичення їх знаннями як кінцевими результатами діяльності студентів;
- зростаюча диференціація навчальних дисциплін, що призводить до оволодіння лише окремими видами навчальної та педагогічної діяльності, а не до спрямованості на досягнення цілісного професійного ідеалу особистості майбутнього вчителя фізичної культури;
- перевага посереднього підходу до формування професіоналізму майбутнього вчителя фізичної культури, внаслідок чого відбувається масова підготовка кадрів, значна частина з яких є не конкурентноздатною на ринку праці;
- перевага уніфікації вимог щодо результативності професійної підготовки з окремих дисциплін навчального плану, що применшує ініціативу й відповідальність студентів;
- недостатня спрямованість змісту програм навчальних дисциплін на формування соціокультурного, творчого й емоційного досвіду особистості майбутнього вчителя фізичної культури, унаслідок чого виявляється невідповідність його професійної підготовки загальнокультурному й духовному розвитку;
- у жодній із навчальних програм фахової підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання не визначено переліку відповідних компетентностей, а відтак й оцінних процедур їхніх рівнів сформованості в студентів.

Висновки. Зазначені недоліки дають змогу встановити причину основної суперечності сучасної системи професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури – між цілеспрямованою євроінтеграцією й відповідно запитом суспільства на профе-

сійно компетентних педагогів і реальним станом реалізації компетентного підходу в едукативному процесі вищих навчальних закладів. Основним шляхом до розв’язання цієї суперечності є активна й науково обґрунтована реконструкція змісту навчальних програм фахової підготовки та її процесуальної перебудови в контексті розробки й упровадження компетентно зорієнтованих педагогічних технологій, які б забезпечили максимальний професійний розвиток студентів. Це можливо за умов усвідомлення студентами особистих сенсів і цінностей життя в майбутній професійній діяльності; загальної та індивідуально-особистісної підтримки студентів із боку викладачів; постійної педагогічної діагностики особистісного та професійно-діяльнісного розвитку студентів; активізації внутрішніх механізмів розвитку особистості студента щодо оволодіння способами саморегуляції, самовдосконалення, життєвого самовизначення, самоактуалізації та самоорганізації; сприяння розвитку творчих здібностей студентів.

Це, на нашу думку, дасть змогу вийти на новий рівень якості педагогічної освіти, тобто сформувати в майбутнього вчителя фізичної культури базові професійні компетентності, що за допомогою традиційних методів прямої трансляції знань неможливо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вільчковський, Е. С. Професійна спрямованість підготовки фахівців з фізичного виховання [Текст] / Е. С. Вільчковський // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002 рр.: зб. наук. пр. – Х.: ОВС, 2002.-Ч. 1.-С. 301-310.
2. Власов В. Н. Инновационные технологии: методология, обучение и совершенствование рациональной системы двигательных действий [Текст] / В.

Н. Власов // Теория и практика физической культуры. – 2001. -№ 4 – 5.-С. 60-63.

3. Воловик, П. М. Теорія ймовірностей і математична статистика в педагогіці [Текст] / П. М. Воловик // Радянська школа. – 1969. – 224 с.
4. Гац Г. Формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури [Текст] / Г. Гац // Молода спортивна наука України: зб. наук. ст. – Львів: ЛДІФК, 2001. – Вип. 5. – Т. 1. – С. 40-43.
5. Денисова М. В. Формирование профессиональной компетентности будущих специалистов сферы туристического бизнеса [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / М. В. Денисова. – Челябинск, 2006. – 20 с.
6. Десятов Т. М. Тенденції розвитку неперервної освіти в країнах Східної Європи (друга половина ХХ століття) [Текст] / Т. М. Десятов – К.: АртЕк, 2005. – 335 с.
7. Дорохіна В. Г. Формування психологічної готовності підлітків до продуктивної праці [Текст] / В. Г. Дорохіна, С. І. Равикович // Психологія: республіканський наук.-метод. зб. – К., 1989. – Вип. 32. – С. 27 – 33.
8. Дьяченко М. И. Готовность к деятельности в экстремальных ситуациях: Психологический аспект [Текст] / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович, В.А. Пономаренко // Минск: Изд-во «Университетское». – 1985. – 206 с.
9. Євсєєв Л. Тенденції вдосконалення технології навчання з спортивно-педагогічних дисциплін [Текст] / Л. Євсєєв, В. Павлов // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр. – К.; Вінниця: ДОВ Вінниця, 2001. – С. 212-214.
10. Шиян Б. М. Підготовка вчителя фізичної культури третього тисячоліття [Текст] / Б.М. Шиян // Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні: зб. наук. пр. – Рівне: Принт Хауз, 2001. – Вип. 2. -С. 371-374.

